

Cornelis Jord Ruijgh

28 november 1930 – 16 april 2004

Cornelis Jord – zo luidden zijn officiële voornamen, maar voor allen die hem kenden (ook collega's in het buitenland) heette hij Kees – Kees Ruijgh dus werd op 28 november 1930 in Amsterdam geboren als zoon van Jord Ruijgh (1904-1943) en Trijntje Swart (1903-1982). Zijn vader was stuurman bij de Stoomvaartmaatschappij Nederland en ten tijde van de Duitse inval in ons land juist op zee, zodat hij niet naar Nederland terugkeerde, maar naar Londen uitweek, dat zijn rederij tot haar tijdelijke thuishaven had gekozen. Hij bleef in haar dienst op de wereldzeeën varen, maar op 17 april 1943 werd zijn schip, de *Sembilan*, op 160 mijl ten zuidoosten van Durban door een torpedo van een Italiaanse onderzeeër getroffen, waarbij, op één Brits-Indiër na, alle opvarenden omkwamen. Kees heeft zijn vader dus na mei 1940 niet meer gezien. Zijn moeder die met hem en zijn iets jongere zusje Coby in Haarlem woonde, trok in de hongerwinter (januari 1945) met de beide kinderen op de fiets over de Afsluitdijk en met de boot naar Terschelling, waar de familie vandaan kwam. In Haarlem had Kees in de tweede klas van de HBS gezeten, en Coby in de eerste van het gymnasium – op Terschelling was er geen middelbare school, zodat beide kinderen daar op de ULO kwamen. Maar de predikant Tjalling Bruinsma gaf aan Coby Latijn, waar Kees 'bij aanschoof' en meteen ook nog Grieks kreeg: dat was zijn eerste kennismaking met het Grieks, en nog aan het slot van zijn afscheidsscollege heeft hij Bruinsma daarvoor bedankt.¹ Toen zij na de zomer van 1945 weer naar Haarlem waren teruggekeerd, kon er van een voortzetting van de HBS-opleiding uiteraard geen sprake meer zijn: Kees kwam in de tweede klas van het gymnasium, behaalde na het overslaan van twee klassen op zijn 16de het eindexamen α en deed een jaar later (1948) staatsexamen gymnasium β . Dankzij een studiebeurs van de rederij van zijn vader kon hij nu een universitaire studie beginnen. Dat hij daarbij zijn eigen keuze – klassieke talen – mocht volgen had hij te danken aan zijn moeder, die deze keuze met kracht tegen de bezwaren van zijn voogd had verdedigd.

En zo ging Kees in 1948 aan de Universiteit van Amsterdam Klassieke Taalen Letterkunde studeren. Hij legde het ene tentamen na het andere af en had ons ouderejaars binnen de kortste keren ingehaald; wij noemden hem 'het wonderkind'. Eén voorval uit zijn studietijd, dat ik ook bij Kees' afscheid heb verteld, illustreert zijn toen al verbluffende taalkundige kennis zo goed dat ik het ook hier nog een keer wil memoreren. Door het onverwachte vertrek van de hoogleraar Latijn A.W. de Groot bleef diens leerstoel een tijdlang onbezet. In die tijd kwam de Utrechtse ordinarius H. Wagenvoort de Amsterdamse kan-

¹ *Waar en wanneer Homerus leefde*, Amsterdam 1996, 20.

didaten eens in de week college geven. Hij las met ons de *Germania* van Tacitus. Op een bepaalde plaats in die tekst komt een reeks woorden voor die samen een hexameter vormen, iets wat in een antieke prozatekst zeer opmerkelijk is. Wagenvoort maakte ons daarop attent en voegde daaraan toe dat hij even verder op een soortgelijke constellatie van woorden was gestuit. Toen hij ons deze hexameter had voorgelezen, stak Kees zijn vinger op en vroeg: ‘Professor, is de *i* van *primus* niet lang?’. Waarop Wagenvoort een rood hoofd kreeg en zijn hexameter moest vergeten. Men kan zonder meer begrijpen dat de nieuwbenoemde, nog zeer jonge hoogleraar Latijn – ons medelid Leeman –, naar hij mij eens heeft bekend, best wel opzag tegen het eerste tentamen dat hij deze briljante student moest afnemen.

In 1951 deed Kees kandidaatsexamen en in 1953 doctoraalexamen, beide uiteraard cum laude. Daarna ging hij met een beurs van de Franse regering voor een jaar naar de École Normale Supérieure in Parijs, waar hij o.a. colleges volgde van Pierre Chantraine, Michel Lejeune, Émile Benveniste en Louis Robert. Terug in Nederland werd hij assistent aan de Universiteit van Amsterdam bij zijn leermeester J.C. Kamerbeek en ging hij zijn dissertatie schrijven.

Het onderwerp van zijn dissertatie was de taal van Homerus. Deze taal is een kunsttaal, die elementen uit verschillende dialecten met elkaar verbindt. Het hoofdbestanddeel is Ionisch, maar daarnaast zijn er ook Aeolische elementen en bovendien een hele reeks woorden die behoren tot de zg. Arcado-Cyprische dialectgroep en die men indertijd ‘Achaeisch’ noemde. Over deze laatste had Kees net zijn doctoraalscriptie geschreven toen in 1953 door de ontcijfering van het Myceense schrift bleek dat het Arcado-Cyprisch inderdaad teruggaat op het Grieks dat tussen 1400 en 1200 v.Chr. werd gesproken in het Griekenland van de Achaeers, wier veldtocht tegen Troje Homerus beschrijft. Een andere revolutionaire ontdekking was al 25 jaar eerder gedaan door Milman Parry: Parry had aangetoond dat Homerus gebruik maakt van een ingenieus systeem van pasklare formules, dat door vele generaties van mondeling improviserende epische zangers moet zijn ontwikkeld. Op basis van deze beide revolutionaire ontdekkingen kon Kees nu in zijn dissertatie *L’élément achéen dans la langue épique* (opgedragen aan de nagedachtenis van zijn vader) onomstotelijk bewijzen dat de ‘Achaeische’ elementen bij Homerus het oudste bestanddeel van de epische kunsttaal vormen en dat het idee van Leumann, dat de Arcado-Cyprische glossen van de Griekse lexiconen ontleeningen aan Homerus zouden zijn, onhoudbaar is. Kees was pas 26 toen hij zijn dissertatie cum laude verdedigde (26 maart 1957), maar gaf toen al blijk van een indrukwekkende beheersing niet alleen van het Grieks maar ook van de taalwetenschap in het algemeen.

Na zijn promotie bevorderd tot wetenschappelijk ambtenaar, hield hij zich de daaropvolgende tien jaren intensief bezig met het zojuist ontcijferde Myceens en werd al snel een autoriteit op dit nieuwe vakgebied, wat in 1966 werd gehonoreerd met zijn benoeming tot lector in de Oud-Griekse Taalkunde, in het bijzonder de Mycenologie en dialectologie. Aan het Myceens gewijd was dan ook zijn tweede boek *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien* (1967; opgedragen aan zijn moeder). Het bevat: een inleidend hoofdstuk over het schrift en de grammatica (p.21-96), een diepgaande studie van de nomina op *-jol-ja* (p.99-286), een beschrijving van het gebruik van de partikels *-qe* en *-de* (p. 289-350; onderdeel van zijn in het voorwoord [p. 17] al aangekondigde studie van het epische gebruik van *te*) en een onderzoek van een aantal Myceense woorden (p. 353-87). Ook hier weer treft de fenomenale beheersing van de feiten en – een ook al in zijn dissertatie bewezen deugd – de volledige presentatie van het materiaal: ongemakkelijke feiten worden bij Kees nooit onder het tapijt geveegd. Dat vele door hem voorgestelde interpretaties hypothetisch zijn onderstreept hij zelf uitdrukkelijk in zijn voorwoord (p.18).

Al vier jaar later (1971) verscheen zijn *opus maximum*, het al aangekondigde werk over het epische gebruik van het partikel *te*: *Autour de 'te epique'*. *Études sur la syntaxe grecque* (opgedragen aan zijn leermeester J.C. Kamerbeek, in wie hij een soort tweede vader had gevonden), een boek van bijna elfhonderd bladzijden. Grappen over het contrast tussen de omvang van het boek en de kleinheid van het woord waar het over gaat zijn natuurlijk niet uitgebleven. Maar het boek gaat over veel meer – vandaar ook 'Autour de' en de ondertitel. Het probleem dat Kees erin aanpakte is het volgende. Het Griekse woordje *te* is een coördinerend partikel, vertaalbaar met 'en'. Maar bij Homerus wordt het daarnaast ook honderden keren, vooral na relativa, maar ook in combinatie met andere partikels, niet-coördinerend gebruikt. Daar kan het dus niet met 'en' worden vertaald, ja het is daar voor ons gevoel (en ook al voor dat van de antieke grammatici) helemaal niet vertaalbaar en lijkt eigenlijk overbodig. Geen enkele van de vele tot dan toe voorgestelde verklaringen van dit taalgebruik was helemaal bevredigend, en bovendien had niemand de moeite genomen, de houdbaarheid van zijn verklaring aan alle individuele gevallen van dit taalgebruik te toetsen. Kees komt nu met een nieuwe theorie. Oorspronkelijk, zo betoogt hij, was dit epische *te* wel degelijk coördinerend: het verbond oorspronkelijk twee zinsdelen die beide een permanent feit aanduiden en waarvan het tweede de vorm had van een uitbreidende (digressieve) relatieve zin. Maar op een gegeven ogenblik begrepen de epische zangers dit niet meer en kreeg dit *te* voor hen de waarde van een ad-

verbium dat het digressief-permanente karakter van de relatieve zin uitdrukte, en konden zij het daardoor ook buiten relatieve zinnen gaan gebruiken. Om deze theorie hard te maken behandelt Kees in de middenmoot van zijn boek (ruim 460 bladzijden) alle afzonderlijke gevallen (813 in getal) van het epische *te* bij Homerus. Maar voor we zover zijn heeft hij eerst bijna 300 bladzijden gewijd aan een overzicht van de eerder voorgestelde verklaringen, aan fundamentele problemen van de Homerische grammatica, aan het verschijnsel van de coördinatie, aan de tempora en modi en aan de onderschikking. En ten behoeve van de minder geduldige lezer geeft hij in een eerste hoofdstuk een résumé van zijn theorie.² Als toegift volgen dan nog hoofdstukken over het door sommigen bij Homerus als synoniem van *hoti* veronderstelde *ho te*, over problematische gevallen van episch *te* bij Homerus, over de syntactische structuur van de epische vergelijking en over het gebruik van episch *te* na Homerus. Uiteraard kan ook Ruijghs theorie niet zonder hypothesen, maar zij is plausibeler dan alles wat eerder was voorgesteld. En het boek als geheel is een indrukwekkende prestatie. Een van de meest competente recensenten, Alfred Heubeck, zei niet te aarzelen het te rekenen tot de geleerdste en intelligentste boeken op het gebied van de Griekse taalkunde die hij kende: ‘Die Bewältigung eines derart riesigen Materials, seine Gliederung und gedankliche Durchleuchtung stellt eine geradezu unfassliche Leistung dar, die die Kraft eines einzelnen bei weitem zu übersteigen scheint und uneingeschränkte Bewunderung verdient, zumal die straffe gedankliche Disziplin, deutlich spürbar in der klaren Linienführung, die zwar Umwege nicht scheut, wenn sie geboten erscheinen, aber letztlich das Ziel niemals aus den Augen verliert, von der ersten bis zur letzten Seite durchgehalten ist’.³

Bij de bespreking van de drie boeken die Kees heeft gepubliceerd moet ik het laten. Daarnaast is er van zijn hand een ononderbroken stroom van artikelen (soms met de omvang van kleine monografieën) en recensies verschenen. Een keuze daaruit is in 1991 en 1996 gebundeld tot twee kloeke delen *Scripta Minora* (elk ruim 800 blz.). Zijn bibliografie van 1954 t/m 1995⁴ telt 267 nummers, en ook daarna is de stroom allerminst opgehouden. En deze hele indrukwekkende productie draagt steeds weer dezelfde kenmerken: volledige beheersing van een enorm feitenmateriaal, een systematische werkwijze, die alle aspecten van een probleem in het oog houdt, een glashelder betoog en een

² Eerder gepubliceerd in *Mnemosyne* IV 22, 1969, 3-66.

³ *Gymnasium* 80, 1973, 547.

⁴ *Scripta Minora* 2, Amstelodami 1996, xi-xxiv.

grote rijkdom aan vaak alleen maar terloops gedane scherpzinnige suggesties. Dat laatste – de rijkdom aan suggesties⁵ – is volgens mij te verklaren uit het feit dat Kees dat enorme feitenmateriaal altijd in zijn hoofd paraat had. Ik meen ergens als lijfspreuk voor de wetenschapsbeoefenaar gelezen te hebben ‘just connect’ (kennelijk geïnspireerd op E.M. Forster’s ‘only connect’): bij Kees voltrok het leggen van verbindingen zich als het ware vanzelf.

Kees’ academische loopbaan werd in 1969 bekroond met de omzetting van zijn lectoraat in een ordinariaat. De erkenning van zijn bijzondere wetenschappelijke verdiensten uitte zich ook in talrijke eerbewijzen. Zijn dissertatie werd door de Association des Études Grecques bekroond met de Prix Zographos; in 1968 kreeg hij de Michael Ventris Memorial Award van de Triopian Foundation in Chicago; in 1970 werd hij lid van het Comité International Permanent des Études Mycéniennes en in 1971 lid van onze Akademie; hij behoorde ook tot de Board of Electors to the Professorship of Comparative Philology van de Universiteit van Cambridge.

Het is geen wonder dat een man van deze kwaliteiten studenten trok. De leerstoel Griekse taalkunde, die indertijd voor hem was gecreëerd, is bij zijn pensionering weliswaar wegbezuinigd, maar hij is ook daarna nog voor belangstellenden colleges blijven geven. Dat de Griekse taalkunde op dit ogenblik in ons land op hoog niveau wordt beoefend hebben wij in de eerste plaats aan hem te danken.

Ook Kees heeft zijn deel aan bestuurs- en beheerstaken gedragen. Van 1954 tot 1976 beheerde hij de studiezaal en de bibliotheek van het Klassiek Seminarium, een taak die jarenlang behoorlijk verzwaaard werd door de vele verhuizingen die het Seminarium toen doormaakte; en in de roerige dagen van de bezetting van het Maagdenhuis heeft hij zelfs op het naburige Klassiek Seminarium overnacht om het tegen een mogelijke bezetting te beschermen. Van 1969 tot 1972 is hij Secretaris van de Amsterdamse Letterenfaculteit geweest – precies in de tijd van de democratisering van de universiteit met de bijbehorende toename van vergaderingen en bestuurlijke rompslomp; men begrijpt zijn verzuchting in het voorwoord van *Autour...* (p. XI e.v.): ‘Nous aurions voulu consacrer plus de temps à la révision de la rédaction de notre ouvrage afin de le rendre moins imparfait. Malheureusement, les réformes actuelles du système universitaire impliquent la multiplication des réunions

⁵ Bewonderd door D.M. Jones, *JHS* 90, 1970, 234.

auxquelles on est contraint d'assister, souvent pour y écouter certains étudiants, certains assistants et – ne l'oublions pas ! – certains professeurs dont le désir de bavarder en public a enfin trouvé le moyen de se satisfaire'. En in 1983 is hij W.J. Verdenius opgevolgd als redactiesecretaris van het Nederlandse klassieke vaktijdschrift *Mnemosyne*, een taak die hij tot zijn zeventigste op voortreffelijke wijze heeft vervuld: het tijdschrift is, mét de eraan verbonden reeks *Supplementa*, in die periode tot een ongekende bloei gekomen.

Kees Ruijgh was een vriendelijk, bescheiden en behulpzaam man. Nooit klopte men tevergeefs met een wetenschappelijk probleem bij hem aan. Aan de tijd dat ik, als medewerker bij ons beider leermeester Kamerbeek, zijn naaste collega was bewaar ik de beste herinneringen: het was een plezier om met hem samen te werken. Maar de goede verstandhouding beperkte zich tot de beroepssfeer – in het persoonlijke voelde men bij hem altijd een zekere afstandelijkheid. Dat wil echter niet zeggen dat hij een mensenschuw kamergeleerde was – integendeel. Voor hem, die altijd vrijgezel is gebleven, was het Klassiek Seminarium, zoals hij eens publiekelijk heeft gezegd, als het ware één groot gezin, waar hij zich helemaal plezierig voelde (en het was dan ook een zware klap voor hem dat daar na de verhuizing in 2003 geen kamer meer voor hem beschikbaar was). Ook ontving hij geregeld studenten bij zich thuis om problemen met ze te bespreken, en de bijeenkomsten van de Philologische Studieclub en van de Hellenistenclub vonden sinds 1977 in zijn huis plaats, waar hij een eigen collegezaal had laten inrichten.

Een kant van zijn persoonlijkheid die voor de buitenwereld vrijwel verborgen bleef was zijn liefde voor de muziek. Samen met een muzikminnende nicht en haar vriendin had hij een abonnement bij het Concertgebouw, en bij zijn crematie kwam die vriendin vertellen over hun bezoeken aan deze concerten en hun evaluerende gesprekken daarna. Bij de crematieplechtigheid werd ook bekend dat, toen zijn zwager de burens van Kees op de hoogte stelde van zijn overlijden, deze burens vertelden dat zij vaak hun radio of televisie hadden afgezet om te luisteren als Kees op zijn vleugel speelde.⁶

Een rijk, vervuld leven in dienst van de wetenschap, afgesloten door een plotselinge dood zonder ziekbed in de vroege lentezon op een bank in het Vondelpark – iets om dankbaar voor te zijn.

⁶ Voor mededeling van gegevens dank ik in de eerste plaats Mevrouw J.T. Stam-Ruijgh en haar man W.J.S. Stam, verder J.M. Bremer, D.M. Schenkeveld, I. Sluiter en P. Stork.

